

ДО МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ 60-80-х рр. XX ст.

У статті висувається припущення, що в історії української філософії нині виникає нова галузь – історія філософської думки 60-80-х рр. минулого століття. Специфіка цього періоду розвитку вітчизняної філософії пов'язана з його міжпарадигмальним характером; відтак розкриття цієї специфіки передбачає звільнення від уніфікуючих ідеологічних загальників як радянського, так і пострадянського часу. Одним з важливих позитивних компонентів такого дослідження може, як уявляється, стати метод «усної історії».

Останнім часом в історії вітчизняної філософії розвивається, сказати б, нова парость – історія української філософської думки 60-80-х рр. XX ст. Можна згадати в цьому зв'язку проведення низки читань, присвячених видатним представникам філософії цієї доби, безперечно зростання інтересу до їхнього творчого доробку і самих їхніх постатей. Наразі маємо можливість відзначити появу не лише відповідної тематичної галузі, а й особливого історико-філософського жанру. Специфіка цього жанру – в тому, що чимало з тих людей, які творили тодішню філософію, дякувати Богові, живі і нині й зберігають пам'ять і власну думку про ті часи. Тож історик філософії цього періоду, на щастя, поки що має справу не лише з текстами, письмовими свідченнями, а й з безпосереднім і живим (проте підвладним усім спокусам самоінтерпретації) людським досвідом. Звідси й неповторний шанс для таких досліджень (зокрема, із залученням відомих методів «усної історії»), і проблема, що її хотілося б тут торкнутися.

Річ у тому, що звернення до філософської думки 60-80-х рр. яскраво висвітлює для нас сьогодні (доводиться, хоч як прикро, знову ж таки додава-

ти: поки що висвітлює, з огляду не тільки на короткість людського життя, а й на минушість людської пам'яті) саме змістовний аспект очевидної міжпарадигмальності філософування тієї доби. Концептуально цей аспект досить важко схопити. У самі ті часи, як відомо, усім філософам, яким випало «щастя» жити й працювати в Країні Рад, накидався образ носіїв марксистсько-ленінської ідеології – і не приведи Боже було від того образу відступити. Тож не дивно, що в уяві людей, далеких від реального філософського середовища, всі тогочасні радянські філософи, мов ті коти з відомого прислів'я, ще й досі часто-густо виглядають однаково сірими – догматики, функціонери комуністичного режиму! Ми, либонь, знаємо, що це не так. Але ж на зміну одній парадигмі швидко прийшла інша – і тепер більш-менш оригінальних мислителів того ще не такого вже віддаленого часу стало не те щоб модно, а якось навіть природно «причісувати» під дисидентів. Це зручно з огляду на чимало обставин; зокрема навіть і тим, хто персоніфікує собою в даному разі предмет дослідження, сьогодні інколи простіше було б саме так пояснювати свою ідейну еволюцію.

Але ж сумнівно, щоб той творчий імпульс, ту насаду, що рухали філософами 60-80-х років, котрі працювали в радянському культурному просторі, можна було без втрат описати й мовою нинішніх узагальнюючих метанаративів – скажімо, метанаративу національної державності або західних цінностей, або «справжньої» релігійної віри. Повторюю, поки що в нас є живий безпосередній досвід, – досвід міжпарадигмальності, – який свідчить, що не все було так просто; але тим цікавіше.

Задля ілюстрації пошлемося на приклад одного вітчизняного, хоча й далекого від України, філософа доби, про яку йдеться, – москвича Генріха Степановича Батищева. (Зауважу, до речі, що позначення «вітчизняний» має історичні, і особистісні, по-своєму теж значущі, обриси: для автора цих рядків, поки він живий, було б вкрай нещиро вилучати зі сфери можливого застосування цього позначення своїх друзів з Москви, Петербурга, Мінська, як і відповідні реалії їх буття. Щодо загальнокультурних підстав для цього, якщо вже вказівка на них так потрібна, то до них належить хоча б згадувана тут безперечна, глибинна єдність нашого міжпарадигмального досвіду.) Так от, за радянських часів Батищев був знаний як послідовний прихильник «автентичного» Маркса; нині його зазвичай уявляють і характеризують як видатного релігійного філософа. Проте більшість із тих, хто особисто знав Генріха Степановича, гадаю, погодиться із тим, що найцікавішим і неповторним в його духовній поставі було саме те, що знаходилося поміж наведених визначень, – та гідна подиву динаміка і світла спрямованість думки, про яку ще слід добре подумати, як її й назвати. Сам Батищев у перший період своєї міжпарадигмальної творчості прагнув, звісно, бути справжнім марксистом, згодом свідомо підкреслював свою православну орієнтацію, проте це зовсім не применшувало складності його реальної позиції, навпаки, робило цю складність ще більш виразною.

Та хіба й в Україні, приміром, про Вадима Петровича Іванова або Анатолія Станіславовича Каїрського можна сказати, що їхня творчість і їхні ідейні пошуки так вже спокійно лягають у рамки наведених узагальнюючих і усереднюючих протиставлень? І ми, їхні учні, хіба задля того йшли до них у науку, віддавали свій розум і серце філософії, аби посунути на якийсь міліметр покажчик на ідеологічній шкалі в напрямку від комунізму до лібералізму або націоналізму?

Ні, даруйте, той, хто як справу свого життя сприймає філософію, той не зрадить потягу до Абсолюту, не відступить від повноти свого покликання. Саме живе втілення цього покликання ми передусім шукали й знаходили в своїх учителях, саме за це – хоч не тільки, не тільки за це – їх любили і любимо. От тільки та духовна епоха небагато що вміла сказати сама про себе – хтозна, чи через власну злиденність, чи й через власне багатство також. І нині, для того щоб розповісти про тодішній філософський етос, у нас не вистачає справжніх слів. Не виключено, що плити новонапрацьованих метанаративів, котрі нині завантажуються у пам'ять суспільства, про наше недавнє минуле, так і поховують під собою живу свідомість епохи, що не вміла до ладу себе ідентифікувати й про себе розповісти, – і, якщо так трапиться, це буде вже назавжди.

Вдивляймося ж, поки є можливість, у світлий простір міжпарадигмальності, що сяє нам з-поміж ідеологічних брил! Шукаймо правди про той час – в несуттєвих, здавалося б, спогадах, не заангажованих, «випадкових», інколи просто красивих думках, в різноманітних проявах філософської людяності, в ретельно відтвореному натхненні. Шукаймо правди про той час, шановні учителі й учні, бо то й є правда про нас самих, наш світ і нашу правду і, хочеться вірити, – якась мала частка правди про людину, якою вона є і якою хотіла б бути. Розшукувати-бо правду безмежно цікаво, і говорити про правду – весело.

Victor Malakhov

TOWARDS THE METHODOLOGY OF RESEARCH OF UKRAINIAN PHILOSOPHICAL THOUGHT IN 60-80-ies OF THE 20th CENTURY

The supposition put forward in the paper is that a new branch of the history of Ukrainian philosophy is arising nowadays, and that is the history of philosophical thought of 60-80-ies of the last century. The peculiarity of this period is connected with its cross-paradigmatic character; hence the revealing of this peculiarity requires dismissal of unifying ideological commonplaces both Soviet and Post-Soviet. The method of oral history seems to be one of the most important sources of such study.